

FILIP URBAŃSKI

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0003-4612-9101

PERCEPCJA ORGANIZACJI JEDNOŚCI AFRYKAŃSKIEJ W ŚWIETLE ZACHOWANYCH DOKUMENTÓW DEPARTAMENTU V I DEPARTAMENTU II MSZ PRL Z LAT 1963–1989

Dekolonizacja, której główna fala przypadła na lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XX w., była najważniejszym procesem politycznym w Afryce w tym stuleciu. Nowo powstałe państwa musiały zdefiniować swoją tożsamość polityczną w świecie zdominowanym przez rywalizację dwóch mocarstw i skupionych wokół nich bloków polityczno-wojskowych. Jedną z możliwości była integracja byłych kolonii w imię idei panafryzmu, głoszonej od początków wspomnianego wieku¹. Orędownicy zjednoczenia kontynentu z prezydentem Ghany Kwame Nkrumahem i cesarzem Etiopii Hajle Syllasje I doprowadzili w maju 1963 r. do konferencji, na której 32 niepodległe państwa utworzyły Organizację Jedności Afrykańskiej (dalej zwaną OJA lub Organizacją)². Na pamiątkę tego wydarzenia 25 maja ustanowiono Dniem Afryki. Główne cele OJA, takie jak wzmacnianie współpracy jej członków, obrona ich suwerenności, integralności terytorialnej i niepodległości czy likwidacja kolonializmu, przez kolejne lata funkcjonowania Organizacji podlegały weryfikacji w trudnych warunkach gospodarczych i politycznych pierwszego okresu niezależności należących do niej państw. Jednak początkowo nową epokę postrzegano z ogromną nadzieją.

W Związku Sowieckim, pod którego decydującym wpływem znajdowała się dyplomacja PRL, starano się tłumaczyć proces dekolonizacji, korzystając z zasobu pojęć ideologii

¹ Więcej na ten temat: M.J. Malinowski, *Ideologie afrykańskie 1945–1985*, Wrocław 1986, s. 38–52; H. Adi, *Pan-Africanism. A History*, London 2018; W. Lizak, *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Warszawa 2012, s. 103–112.

² Sygnatariuszami Karty OJA było 30 państw, dołączyły do nich Togo i Maroko, także uznane za państwa założycieli. D. Deska, *Instytucjonalizacja regionalizmu afrykańskiego od OJA do Unii Afrykańskiej* [w:] *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. W. Lizak, J.J. Milewski, Warszawa 2002, s. 74.

marksistowsko-leninowskiej i uznano go za „postępowy”. W rezultacie Moskwa i jej sojusznicy udzielali wsparcia ugrupowaniom narodowyzwoleńczym deklarującym poglądy lewicowe³. Także Polska popierała emancypację ludów Czarnego Łądu, udzielając różnym organizacjom walczącym o wolność wsparcia zarówno politycznego, jak i materialnego⁴. Później próbowano pozyskać przychyłność nowo powstałych państw m.in. po to, aby uzyskać ich wsparcie dla inicjatyw PRL, przedstawianych na forum organizacji międzynarodowych, takich jak ONZ⁵.

Dla kierownictwa MSZ w Warszawie oczywista była konieczność obserwowania sytuacji w Afryce, w tym procesów integracyjnych oraz działań OJA. W latach 1954–1988 zajmował się tym Departament V, a następnie Departament II tego resortu. Jednak, z powodu słabo rozwiniętej sieci placówek oraz ich nielicznej obsady kadrowej, nie było to zadanie proste. Ponadto sprawy Czarnego Łądu, z oczywistych względów, znajdowały się na odległych miejscach wśród zagadnień leżących w obszarze zainteresowań ministerstwa. Większość zachowanych dokumentów stanowią notatki pochodzące z placówek dyplomatycznych, na których obszarze działania odbywały się spotkania głów państw lub przedstawicieli państw członkowskich OJA. Szczególne znaczenie w tym zakresie miała Ambasada PRL w stolicy Etiopii – Addis Abebie, w której znajdowała się siedziba Organizacji oraz odbyła się połowa spotkań na szczycie w omawianym okresie. Nie możemy określić, ile materiałów zostało wybrakowanych, jednakże należy przyjąć, że w większości była to korespondencja clarisowa, zawierająca informacje ogólnodostępne.

Analiza materiałów zgromadzonych w Archiwum MSZ pozwala postawić tezę, że zainteresowanie Polski działalnością OJA związane było ściśle ze znaczeniem spraw afrykańskich dla sytuacji międzynarodowej, zwłaszcza możliwości uzyskania przewagi przez państwa socjalistyczne nad kapitalistycznymi lub co najmniej znaczącego ograniczenia wpływów Zachodu („krajów kapitalistycznych”, jak je wtedy określano w oficjalnych dokumentach) na tym obszarze. Dlatego najwięcej materiałów dotyczy lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Natomiast przypadający na następną dekadę kryzys polityczno-gospodarczy w Polsce oraz pogłębiające się problemy społeczno-gospodarcze Afryki Subsaharyjskiej, przekładające się na niewydolność OJA, spowodowały spadek zainteresowania Warszawy jej działaniami. Cezurę początkową artykułu stanowi rok 1963, tj. moment powstania Organizacji, a końcową – upadek realnego socjalizmu w Polsce w 1989 r.

Zagadnienie przedstawione w tytule tej pracy nie było dotychczas przedmiotem naukowej refleksji. Badano albo relacje Polski z poszczególnymi państwami Afryki Subsaharyjskiej⁶, albo OJA jako taką⁷.

³ Por. *Komunikat o Naradzie przedstawicieli partii komunistycznych i robotniczych*, „Problemy Pokoju i Socjalizmu” 1960, nr 12, s. 18–20.

⁴ A. Polus, *Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989*, „Politeja” 2016, nr 42, s. 95.

⁵ J. Zając, R. Zięba, *Polska w stosunkach międzynarodowych*, Toruń 2009, s. 201.

⁶ Stosunki Polski z poszczególnymi państwami lub regionami Afryki nadal wymagają badań. Jako przykłady opracowań w tym zakresie można wskazać: D. Gemechu, *Stosunki polsko-etiopskie. Zarys problematyki*, „Forum Politologiczne” 2006, t. 3, s. 173–187; J. Knopek, *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013; A. Żukowski, *Polsko-południowoafrykańskie stosunki polityczne*, Olsztyn 1998.

⁷ Do tego typu publikacji należy zaliczyć m.in.: B. Kaczyński, *Organizacja Jedności Afrykańskiej: charakter i działalność*, Warszawa 1976; M.M. Kenig, *Organizacja Jedności Afrykańskiej*, Warszawa 1977; L. Sosnowski, *Orga-*

DYPLOMACJA PRL WOBEC POWSTANIA OJA

W notatce powstałej w Departamencie V MSZ w 1963 r. podpisanie Karty Jedności Afrykańskiej uznano za sukces państw kontynentu, jednakże przestrzegano przed jego przecenianiem. Wszystkie kraje reprezentowane na konferencji w Addis Abebie wypowiedziały się przeciwko kolonializmowi (m.in. jednoznacznie potępiono RPA i Portugalię) i na rzecz wsparcia ruchów narodowyzwoleńczych, jednak rządy mające bliskie kontakty z dawnymi metropoliami postulowały złagodzenie skierowanych przeciwko nim rezolucji. Autor notatki zauważył, że w stolicy Etiopii wsparto także ideę powszechnego rozbrojenia, oficjalnie głoszoną przez państwa socjalistyczne. Uczestników konferencji podzielił na trzy główne grupy: zwolenników ścisłej integracji, orędowników utworzenia jednolitych władz kontynentu oraz propagatorów wizji Afryki zjednoczonej w ramach organizacji ukierunkowanej na współpracę sektorową. Podkreślił, że jedynymi niezadowolonymi z przebiegu konferencji byli przedstawiciele ruchów wyzwoleniczych, mający przed jej rozpoczęciem nadzieje na mocniejsze potępienie władz kolonialnych, zwłaszcza portugalskich. W dokumencie zaznaczono, że przeszkodę w realizacji celów Karty stanowią mogą ukształtowane już relacje z byłymi metropoliami. Często były one korzystne dla lokalnych elit, które nie miały chęci, aby je porzucić na rzecz niepewnej, co do kształtu, współpracy w ramach grupy słabo rozwiniętych gospodarczo, młodych państw⁸.

O wynikach szczytu w Addis Abebie i podpisaniu Karty OJA, a także o przygotowaniach do utworzenia Federacji Afryki Wschodniej w osobistym liście powiadomił Władysława Gomułkę prezydent Tanganiki Julius Nyerere⁹. List został wysłany na specjalne życzenie prezydenta, mimo poinformowania go przez MSZ o tym, że najwyższym dostojnikiem PRL był formalnie przewodniczący Rady Państwa¹⁰. W opinii służby zagranicznej PRL powstanie OJA było pozytywnym przejawem walki z pozostałościami kolonializmu i wpływami państw zachodnich w Afryce¹¹.

Drugi szczyt OJA, na którym reprezentowane były 34 niepodległe państwa, odbył się w dniach 17–21 lipca 1964 r. w Kairze i był relacjonowany przez dyplomatów z tamtejszej ambasady PRL. Według nich jego ustalenia powieliły lub w niewielkim stopniu poszerzyły postanowienia z Addis Abeby¹². W przypadku kolejnego spotkania przywódców Organizacji, zwołanego do Akry, stolicy Ghany, zaakcentowano trudności z samą

nizacja Jedności Afrykańskiej 1963–1977. Studium prawnomiędzynarodowe, Kraków 1977; B. Ndiaye, *Od Organizacji Jedności Afrykańskiej do Unii Afrykańskiej*, „Forum Politologiczne” 2004, t. 1, s. 91–100.

⁸ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dalej AMSZ), Departament V, 1963, sygn. 38/67 w. 1, b.p., Notatka Departamentu V MSZ ws. konferencji państw afrykańskich w Addis Abebie, 25 VI 1963 r.

⁹ *Ibidem*, 1963 sygn. 38/67 w. 9, b.p., List prezydenta Tanganiki J. Nyerere do I sekretarza KC PZPR W. Gomułki, 22 VI 1963 r.,

¹⁰ *Ibidem*, 1963 sygn. 38/67 w. 9, b.p., Pismo przewodnie Ambasady PRL w Dar es-Salaam do listu J. Nyerere do W. Gomułki, 28 VI 1963 r.

¹¹ *Ibidem*, 1964 sygn. 24/69 w. 1, b.p., Notatka Departamentu V MSZ dot. polityki Polski wobec kontynentu afrykańskiego, 13 VI 1964 r.

¹² *Ibidem*, 1964 sygn. 24/69 w. 1, b.p., Notatka Ambasady PRL w Kairze nt. rezultatów politycznych szczytu afrykańskiego w Kairze, 3 VIII 1964 r.

jego organizacją. Ogólne zadowolenie z niego wyraziły zarówno państwa zachodnie, jak i ZSRS oraz kraje Trzeciego Świata. Konferencja ta nie była przełomowa, ale pozwoliła na kontynuację idei jedności afrykańskiej¹³.

Jednym z ważniejszych organów OJA był Komitet Koordynacyjny Ruchów Narodowo-wyzwoleńczych, zwany od liczby członków Komitetem 11¹⁴. W ocenie dyplomatów z Ambasady PRL w Dar es-Salaam z 1965 r., organ ten, podobnie jak cały proces budowy jedności afrykańskiej, przeżywał kryzys. Między jego członkami dochodziło do konfliktów na tle określenia priorytetów w dalszej walce z kolonializmem. Podkreślono, że znacznej pomocy organizacyjnej udzielała komitetowi Tanzania¹⁵. W rozmowie z jego sekretarzem generalnym George'em Samwelim Magombem ustalono, że głównym przedmiotem zainteresowania tej instytucji była sytuacja w Rodezji¹⁶. Popierała ona także Front Wyzwolenia Mozambiku – FRELIMO (port. Frente de Libertação de Moçambique), jako organizację najlepiej przygotowaną do ewentualnego przejścia władzy w tym kraju. Magombe wyrażał ogromne zaniepokojenie postawą aktywistów organizacji niepodległościowych, którzy zaniedbywali pracę na obszarach, które reprezentowali. Zamiast tego mieli oni podróżować po świecie, mieszkając w drogich hotelach, utrzymywać z funduszy organizacyjnych kochanki i nadużywać alkoholu¹⁷. Takie zachowanie części polityków afrykańskich znalazło swe odzwierciedlenie po przejściu przez nich władzy w powstających państwach, w których niejednokrotnie znaczące sumy z budżetu przeznaczano na ich prywatne potrzeby.

Już w 1967 r. Ambasada PRL w Addis Abebie informowała o problemach trapiących OJA, z których najistotniejsze stanowiły zaległe składki członkowskie. Nie wszystkie rządy były zdolne do ponoszenia nakładów na organizację, inne zaś nie chciały ich regulować z powodu niejasnej polityki finansowej oraz nieprzejrzystego wydatkowania środków na pomoc organizacjom wyzwoleniczym¹⁸.

PIERWSZE PRZEJAWY KRYZYSU OJA

W sierpniu 1968 r., na spotkaniu Komitetu Koordynacyjnego Ruchów Narodowo-wyzwoleńczych, poparto dalszą działalność tych ruchów, jednak nie udało się zorganizować wspólnego frontu wszystkich organizacji niepodległościowych. Wycofano również

¹³ *Ibidem*, 1965 sygn. 55/70 w. 1, b.p., Notatka Ambasady PRL w Akrze ws. konferencji OJA na szczycie, 10 XII 1965 r.

¹⁴ Ang. Coordinating Committee for the Liberation of Africa, w dokumentach MSZ wykorzystywano różne nazwy, najczęściej skrótowe, np. Komitet Wyzwolenia, Komitet Wyzwoleńczy. Autor posługuje się tłumaczeniem za *Encyklopedią PWN*. W jego skład wchodziły początkowo następujące kraje: Tanzania, Uganda, Etiopia, Nigeria, Somalia, Zjednoczona Republika Arabska, Algieria, Gwinea, Senegal, Kongo Leopoldville i Zambia. Z czasem jego skład rozszerzył się, wskutek czego przestano stosować nazwę „Komitet 11”.

¹⁵ AMSZ, Departament V, 1966 sygn. 56/70 w. 6, b.p., Notatka Ambasady PRL w Dar es-Salaam z rozmowy z Ottinim Kamboną (bratem Oscara Kambony), starszym pracownikiem Komitetu 11 w dniu 19 III 1966 r.

¹⁶ Od 1979 r. Zimbabwe-Rodezja, od 1980 r. Zimbabwe.

¹⁷ AMSZ, Departament V, 1966 sygn. 56/70 w. 6, b.p., Notatka Ambasady PRL w Dar es-Salaam z rozmowy z sekretarzem wykonawczym Komitetu 11 Magombe, 23 III 1966 r.

¹⁸ *Ibidem*, 1967 sygn. 57/70 w. 1 ogólnie, b.p., Notatka Ambasady PRL w Addis Abebie nt. sytuacji w OJA, 24 III 1967 r.

poparcie dla Rewolucyjnego Rządu Angoli na Uchodźstwie – GRAE (port. *Govêrno revolucionário de Angola no exílio*) Holden Roberto¹⁹. Decyzję o utworzeniu komitetu wojskowego z udziałem organizacji narodowowyzwoleńczych podjęto na sesji ministerialnej OJA, która miała miejsce w Algierze 4–12 września 1968 r.²⁰ W towarzyszącym jej szczycie uczestniczyło 39 z 40 państw kontynentu, bez Malawi, ze względu na stosunek tego kraju do RPA. Jak zauważyli polscy dyplomaci, nie poruszono wówczas kwestii interwencji państw Układu Warszawskiego w Czechosłowacji²¹. Szczyt w Addis Abebie w 1969 r. zdominowała sprawa Nigerii, toczącej wojnę domową z secesjonistyczną Biafrą²². Ostrej krytyce poddano także działalność Komitetu Koordynacyjnego ze względu na jego słabą efektywność. Kenia i Kongo-Kinsza podawały w wątpliwość wspieranie organizacji o proveniencji komunistycznej. Skrytykowano Francję za współpracę wojskową z RPA. W notatce sporządzonej przez dyplomatów PRL wyniki spotkania uznano za przejaw pozytywnej konsolidacji politycznej państw członkowskich, ponieważ większość rezolucji, w tym te dotyczące tematów kontrowersyjnych, takich jak stanowisko wobec konfliktu bliskowschodniego, przyjęto jednomyślnie²³.

9–12 grudnia 1970 r. w Lagos odbyła się Nadzwyczajna Sesja Rady Ministrów OJA, poświęcona zorganizowanej przez Portugalczyków inwazji na Gwineę. Wszystkie zebrane państwa potępiły ją jako przejaw neokolonializmu. Pojawiła się koncepcja powołania Zjednoczonego Dowództwa Sił Afrykańskich, która z jednej strony zyskała wielu zwolenników, z drugiej zaś wywołała sporo kontrowersji. Podnoszono również kwestię zwołania sesji dopiero po 17 dniach od inwazji, co sprawiało, że OJA okazała się faktycznie niezdolna do działania w sytuacji kryzysowej²⁴. Rada Ministrów Organizacji potępiła NATO, zdecydowała o zwiększeniu pomocy dla ruchów narodowowyzwoleńczych, przyjęła także tajny apel, zaproponowany przez Tanzanię i Zambię, o skonfiskowanie własności portugalskiej w przypadku, gdyby Lizbona nie wypłaciła Gwinei odszkodowań²⁵.

Przy różnych okazjach urzędnicy OJA relacjonowali w rozmowach z polskimi dyplomatami problemy związane z działaniem Organizacji. Tak było w przypadku zgłaszanych w 1970 r. przez Tanzanię planów reorganizacji niewydolnego, jej zdaniem, systemu koordynacji działań narodowowyzwoleńczych. W opinii Departamentu V plany te

¹⁹ *Ibidem*, 1968 sygn. 25/71 w. 1 ogólne 1, b.p., Notatka Ambasady PRL w Algierze nt. XIII Sesji Komitetu Wyzwolenia OJA w Algierze w dn. 16–22 VII 1968 r.

²⁰ *Ibidem*, 1969 sygn. 19/73 w. 4, b.p., Notatka z rozmowy z przedstawicielem OJA przy ONZ, ambasadorem Thiamem, 23 X 1968 r.

²¹ *Ibidem*, 1968 sygn. 25/71 w. 1 ogólne 1, b.p., Notatka Ambasady PRL w Algierze nt. oceny sesji OJA w Algierze, 4 X 1968 r.

²² Więcej na temat stanowiska PRL wobec konfliktu w Biafrze: F. Urbański, *Polska Rzeczpospolita Ludowa wobec konfliktu w Biafrze 1967–1970*, „*Vade Nobiscum*” 2019, t. 20, s. 271–290.

²³ AMSZ, Departament V, 1971 sygn. 30/75 w. 6, b.p., Notatka Ambasady PRL w Addis Abebie nt. konferencji na szczycie OJA w dn. 6–11 IX 1969 r.

²⁴ *Ibidem*, 1971 sygn. 30/75 w. 6, b.p., Notatka informacyjna na temat Nadzwyczajnej Sesji Rady Ministerialnej Organizacji Jedności Afrykańskiej, 30 I 1971 r.

²⁵ *Ibidem*, 1971 sygn. 30/75 w. 6, b.p., Notatka Ambasady PRL w Addis Abebie nt. konferencji Rady Ministrów OJA w Lagos, 29 XII 1970 r.

godziły w kompetencje powołanego w ramach OJA Komitetu Koordynacyjnego. Uznano, że polskie stanowisko w tej sprawie powinno być uzależnione od opinii Organizacji²⁶.

VIII szczyt OJA miał miejsce 21–23 czerwca 1971 r. w Addis Abebie. Już podczas przygotowań doszło do sporu spowodowanego sprzeciwem państw „postępowych”, dotyczącym dopuszczenia do obrad delegacji ugandyjskiej, reprezentującej prezydenta Idiogo Amina. W rezultacie nie wzięła ona udziału w rozmowach na najwyższym szczeblu. Głównym problemem spotkania była kwestia nawiązania dialogu z RPA, podjęta z inspiracji mocarstw zachodnich. Ostatecznie pomysł odrzucono w deklaracji popartej przez 28 państw. Pod obrady trafiła również propozycja wsparcia ruchów narodowowyzwoleńczych przez Izrael. W opinii autorów notatki powstałej w ambasadzie PRL, jej celem było skłócenie państw Afryki Subsaharyjskiej z krajami arabskimi. Ostatecznie została ona odrzucona, a OJA przyjęła rezolucję wzywającą wojska izraelskie do wycofania się na pozycje sprzed wojny sześciodniowej. W ocenie polskich dyplomatów sukcesem było napiętnowanie mocarstw zachodnich, jako odpowiedzialnych za prowadzenie polityki kolonialnej²⁷. Odrębną notatkę pracownicy Ambasady PRL w Kinszasie poświęcili postawie przyjętej wobec OJA przez przywódcę Konga Mobutu Sese Seko, który zbojkotował spotkanie w stolicy Etiopii²⁸.

IX szczyt Organizacji w Rabacie, w czerwcu 1972 r., przebiegał w atmosferze pojednania i został uznany za najbardziej owocny od chwili jej powstania. Wzięło w nim udział 22 szefów państw, wyraźny udział zaznaczyły delegacje ruchów narodowowyzwoleńczych. Podczas obrad wielokrotnie potępiano mocarstwa zachodnie za ich poparcie dla RPA i Portugalii, a także współpracę z Rodezją²⁹. Podjęto uchwałę o zwiększeniu o połowę, do 5 mln USD, budżetu Komitetu Koordynacyjnego, co świadczyło o wzroście zainteresowania sprawą wspomnianych ruchów³⁰. Zaczęto również działać na rzecz ich unifikacji, podejmując próby mediacji pomiędzy poszczególnymi organizacjami w celu tworzenia wspólnych struktur o szerszych możliwościach działania. Przedyskutowano także raport komisji do spraw stworzenia systemu obronnego państw Afryki. Wobec przesłania depe-szy gratulacyjnej do uczestników szczytu przez innych przywódców, chargé d'affaires PRL Janusz Żebrowski sugerował centrali uczynienie podobnego kroku przez przewodniczącą Rady Państwa Henryka Jabłońskiego³¹.

W aktach polskiego MSZ znajdują się nieliczne wzmianki na temat konsultacji władz PRL z dyplomatami z innych państw bloku wschodniego. W styczniu 1972 r. radca-minister Ambasady ZSRS w Warszawie Wadim Łoginow przekazał w Departamencie I wiadomość, że strona sowiecka została poproszona w 1971 r. przez Sekretariat OJA o wplą-

²⁶ *Ibidem*, 1970 sygn. 25/74 w. 6 ogólnie 1, b.p., Notatka dyrektora Departamentu V S. Wilskiego w związku z planami Tanzanii zreorganizowania systemu koordynacji i nadzoru działalności ruchów wyzwolenicznych w Czarnej Afryce z dn. 26 I 1970 r.

²⁷ *Ibidem*, 1971 sygn. 30/75 w. 6, b.p., Notatka Ambasady PRL w Addis Abebie dot. VIII sesji OJA, 25 VII 1971 r.

²⁸ *Ibidem*, 1971 sygn. 30/75 w. 6, b.p., Notatka Ambasady PRL w Kinszasie pt. Kongo Kinshasa i Organizacja Jedności Afrykańskiej, 21 VI 1971 r.

²⁹ *Ibidem*, 1972 sygn. 44/75 w. 3 tajne, b.p., Szyfrogram nr 6619 z Rabatu, 17 VI 1972 r.

³⁰ *Ibidem*, 1972 sygn. 44/75 w. 3 tajne, b.p., Szyfrogram nr 6535 z Rabatu, 15 VI 1972 r.

³¹ *Ibidem*, 1972 sygn. 45/75 w. 5, b.p., Notatka Ambasady PRL w Addis Abebie nt. IX szczytu OJA w Rabacie, 26 VII 1972 r.

tę na fundusz narodów Afryki walczących przeciwko kolonializmowi i apartheidowi. Moskwa zgodziła się wówczas na przekazywanie corocznie 100 tys. rubli w postaci towarów zakupionych na swoim rynku wewnętrznym. Ponadto od 1972 r. Sowiecki Komitet Solidarności z Krajami Afryki i Azji miał przeznaczać co roku 15 tys. rubli transferowych na organizowanie propagandy radiowej skierowanej na teren RPA³².

Jubileuszowa, X sesja odbyła się w Addis Abebie 17–29 maja 1973 r. Przyjęto na niej nową strategię Komitetu Koordynacyjnego, przygotowaną na jego sesji w styczniu tego roku w Akrze. Zgodnie z nią, działalność organizacji wyzwolenczych walczących w południowej części Afryki miała być koordynowana w ramach poszczególnych ruchów i traktowana jako całość. Zwiększono budżet Komitetu i przyjęto nowy podział środków. Podjęto również decyzję o skierowaniu do państw socjalistycznych, państw niezaangażowanych oraz skandynawskich, jako głównych donatorów walki narodowowyzwoleńczej, misji dobrej woli OJA. Uchwalono także Uroczystą deklarację polityczną i Deklarację o współpracy, rozwoju i niezależności ekonomicznej. Pierwszy dokument wskazywał na walkę zbrojną jako drogę do osiągnięcia wolności całego kontynentu. Drugi podkreślał konieczność postawienia na własne siły w zakresie budowy gospodarki. Wskazano w nim na potrzebę rozwoju kontaktów z krajami socjalistycznymi³³. Większość ustaleń przyjętych na tym szczycie została wypracowana podczas spotkania Rady Ministrów państw OJA miesiąc wcześniej³⁴.

Temat ewentualnej wizyty delegacji Komitetu Koordynacyjnego powrócił w sierpniu 1974 r. w dosyć niespodziewanej formie, tj. rozmowy wicedyrektora Departamentu V Włodzimierza Paszkowskiego z radcą ambasady Węgierskiej Republiki Ludowej Karolym Kristonem. Węgier zapytał, czy strona polska zaprosiła delegację Komitetu, która podróżowała po Europie Wschodniej, m.in. 5–10 maja 1974 r. złożyła wizytę w ZSRS. Paszkowski odparł, że dotychczas Polska jej nie zapraszała. W notatce sporządzonej po rozmowie polski dyplomata rekomendował przyjęcie jej członków, jeśli wyrażą na to chęć, podczas ich jesiennej wizyty w Europie³⁵.

Delegacja, z ministrem spraw zagranicznych Maroka na czele, planowała odwiedzić również Czechosłowację i Bułgarię. Spodziewano się próśb o pomoc materialną dla ruchów wyzwolenczych. Departament V uznał przyjęcie misji za celowe i konieczne. Ponadto, w razie przyjazdu gości, rekomendowano przygotowanie się na zadeklarowanie choćby symbolicznego wsparcia materialnego na rzecz Komitetu³⁶.

XI szczyt OJA odbył się w 1974 r. w Mogadiszu. Wobec braku polskiej placówki dyplomatycznej w Somalii, informacje na temat jego przebiegu, pozyskiwane najczęściej od dyplomatów z innych państw i urzędników Organizacji, nadsyłała Ambasada PRL

³² *Ibidem*, 1972 sygn. 45/75 w. 5, b.p., Notatka informacyjna Departamentu V MSZ ze spotkania z radcą-ministrem Ambasady ZSRR w Warszawie, W. Loginowem, 19 I 1972 r.

³³ *Ibidem*, 1973 sygn. 42/76 w. 7, b.p., Notatka Ambasady PRL w Addis Abebie dot. jubileuszowej X sesji OJA, 18 VII 1973 r.

³⁴ *Ibidem*, 1973 sygn. 42/76 w. 7, b.p., Notatka Ambasady PRL w Addis Abebie dot. 20 sesji Rady Ministrów OJA odbytej w Addis Abebie od 5 do 10 II 1973 r., 26 III 1973 r.

³⁵ *Ibidem*, 1974 sygn. 18/77 w. 5 tajne, b.p., Pilna notatka Departamentu V nt. wizyty delegacji Komitetu Wyzwoleńczego OJA, 13 VIII 1974 r.

³⁶ *Ibidem*, 1975 sygn. 8/81 w. 7 ogólne, b.p., Notatka Departamentu V nt. planowanej wizyty delegacji Komitetu Wyzwoleńczego OJA, 12 VIII 1975 r.

w Addis Abebie. Podczas spotkania doszło do podziału na zwolenników dwóch kandydatów na stanowisko sekretarza generalnego Organizacji. Na kandydata somalijskiego nie zgodziły się państwa postrzegające Mogadiszu jako „konia trojańskiego” państw arabskich na kontynencie. W rezultacie większość zdecydowała się poprzeć Kameruńczyka Williama Eteki Mboumoua³⁷.

W styczniu następnego roku Ambasada PRL w Addis Abebie nadesłała opracowanie dotyczące 24. Sesji Komitetu Koordynacyjnego. Zebrani w stolicy Tanzanii delegaci podkreślili, że upadek imperium kolonialnego Portugalii niósł ze sobą nowe szanse dla całej Afryki, wpływając na zmianę sytuacji w południowej części kontynentu³⁸.

W 1975 r. przywódców afrykańskich zgromadzonych na XII szczycie OJA gościła Kampala. Co ciekawe, gospodarzem spotkania był wspomniany już, kontrowersyjny przywódca Ugandy Idi Amin. W proteście przeciwko jego przewodnictwu w konferencji nie wzięły udziału Tanzania, Zambia, Botswana i Mozambik. Na szczycie doszło do licznych sporów, m.in. o sytuację w Angoli. Bezskuteczne okazały się próby mediacji między trzema odłamami ruchu wyzwolenczego w tym kraju. Mobutu, przywódca Zairu, domagał się potępienia ZSRS i krajów socjalistycznych za wspieranie dostawami komunistycznej organizacji MPLA. W rezolucji wezwano do zaprzestania walk i zażądano od Lizbony realizacji zobowiązań odnośnie do niepodległości kolonii. Spierano się także o rozwiązanie problemu rodezyjskiego oraz relacje państw członkowskich z RPA czy Izraelem. Do Organizacji przyjęto Mozambik, Wyspy Zielonego Przylądka, Wyspy Świętego Tomasza i Książęcą oraz Komory. Jak zauważono w sporządzonej w ambasadzie PRL notatce, pomimo kontrowersji, w OJA dominowały „pozytywne tendencje antyimperialistyczne i antykolonialne”, a jej członkowie mieli znaczenie w innych organizacjach, zwłaszcza w ONZ³⁹. O recepcji rezultatów konferencji informowały również w odrębnych notatkach polskie placówki w Lagos i Tunisie⁴⁰.

Nadzwyczaj dużo opracowań dotyczyło aktywności OJA w 1976 r., kiedy to miały miejsce jej dwa szczyty: pierwszy, nadzwyczajny, odbył się w styczniu w Etiopii, drugi zaś w lipcu na Mauritiusie. Ponadto zachowały się notatki na temat sesji ministerialnych. Takie zainteresowanie pracami Organizacji wynikało ze skomplikowanej sytuacji w południowej części Afryki: zaostrzającej się wojny w Angoli, wkraczającej w kluczową fazę walki o niepodległość Rodezji (Zimbabwe), a także narastających rozbieżności wśród członków OJA w odniesieniu do polityki wobec RPA.

Koncepcję zwołania szczytu nadzwyczajnego przedstawiły „postępowe” państwa afrykańskie, m.in. Tanzania, Kongo i Gwinea. Miał on dotyczyć konfliktu w Angoli i uznania rządu Ludowej Republiki Angoli (LRA) przez wszystkie państwa kontynen-

³⁷ *Ibidem*, 1974 sygn. 18/77 w. 5 tajne, b.p., Szyfrogram nr 3430/II z Dar es-Salaam, 18 VI 1974 r.

³⁸ *Ibidem*, 1975 sygn. 8/81 w. 7 ogólne, b.p., Notatka Ambasady PRL w Dar es-Salaam nt. 24. Sesji Komitetu Wyzwolenia OJA w dn. 8–14 I 1975 r., 17 I 1975 r.

³⁹ *Ibidem*, 1975 sygn. 8/81 w. 7 ogólne, b.p., Notatka informacyjna MSZ nt. XII Dorocznej Konferencji Szefów Państw OJA w Kampali w dn. 18.07.–1.08.1975 r., 7 VIII 1975 r.

⁴⁰ *Ibidem*, 1975 sygn. 8/81 w. 7 ogólne, b.p., Notatka Ambasady PRL w Lagos pt. „Szczyt OJA w Kampali”, 18 VIII 1975 r.; Notatka Ambasady PRL w Tunisie pt. „Niektóre uwagi w sprawie posiedzenia OJA w Campali”, 20 VIII 1975 r.

tu. Grupa 22 krajów, z Nigerią, Mozambikiem, Somalią i Tanzanią na czele, popierała natychmiastowe przyjęcie LRA do OJA. Tyle samo państw o orientacji prozachodniej, zgromadzonych wokół Senegalu, było temu przeciwnych. Szczyt zakończył się impasem bez formalnej decyzji. W notatce oceniono, że był to rezultat bardzo aktywnej działalności dyplomacji USA, występującej przeciwko „postępowym” państwom afrykańskim⁴¹.

Drugi szczyt również został w relacjach określony jako nieudany – wzięło w nim udział jedynie 7 głów państw i 5 premierów. Niepowodzeniem zakończyła się inicjatywa pogodzenia rodezyjskich organizacji narodowowyzwoleńczych. Niemal jedna trzecia państw kontynentu, z powodu bliskich związków gospodarczych, opowiadała się za dialogiem z RPA. Potępiono weto USA wobec przyjęcia do ONZ Angoli oraz rajd komandosów izraelskich na lotnisko Entebbe w Kampali, jako niczym nieuzasadnione ingerencje w suwerenność państw afrykańskich⁴².

Zapowiadana na 1974 lub 1975 r. wizyta delegacji Komitetu Koordynacyjnego Ruchów Narodowowyzwoleńczych OJA w PRL doszła do skutku dopiero na przełomie sierpnia i września roku 1976. Na jej czele stał przewodniczący Komitetu, minister spraw zagranicznych Mozambiku Joaquim Chissano. Obok niego do Warszawy przybyli dyplomaci z Tanzanii, Ghany, Nigerii i Ugandy. Ministra przyjął przewodniczący Rady Państwa Henryk Jabłoński, całą delegację zaś – wiceminister spraw zagranicznych Józef Czyrek oraz wiceprzewodniczący Frontu Jedności Narodu Józef Ozga-Michalski. Oficjalnie goście przybyli na zaproszenie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki, w którego siedzibie odbyły się również rozmowy na temat postępów dekolonizacji i sytuacji na Czarnym Lądzie. Podobne spotkania miały miejsce także w Komitecie ds. Radia i Telewizji oraz Polskiej Agencji Prasowej. Minister Chissano wręczył Jabłońskiemu i Czyrkowi Memorandum Komitetu, w którym postulowano zwiększenie pomocy oraz zacieśnienie współpracy pomiędzy nim a państwami socjalistycznymi. Jak stwierdzono w notatce, poglądy afrykańskich polityków na sytuację na kontynencie nie różniły się w istocie od stanowiska PRL i nie wniosły do niego nowych elementów. Strona polska podkreślała dotychczasowe zaangażowanie w pomoc w ramach relacji bilateralnych z poszczególnymi organizacjami. Wizytę oceniono pozytywnie jako pierwszy kontakt przedstawicieli organów OJA z najwyższymi władzami Polski. Proponowano utrzymanie zasady kierowania pomocy do organizacji mających największe szanse na przejęcie władzy w przypadku uzyskania niepodległości. Rekomendowano także przekazanie poprzez Komitet, w związku z wizytą, jednorazowej pomocy, w większości w postaci leków. Ponadto polskie placówki dyplomatyczne miały zintensyfikować zbieranie informacji na temat organizacji wyzwoleńczych⁴³. Zachowała się bogata dokumentacja dotycząca wizyty, m.in. notatki informacyjne o OJA, Komitecie Koordynacyjnym, a także tezy do rozmów, przygotowane dla przedstawicieli strony polskiej.

⁴¹ *Ibidem*, 1976 sygn. 9/81 w. 1, b.p., Notatka informacyjna nt. problemu Angoli w świetle nadzwyczajnego szczytu OJA w Addis Abebie w dn. 10–12.01.1976 r., 23 I 1976 r.

⁴² *Ibidem*, 1976 sygn. 9/81 w. 8 ogólne, b.p., Notatka informacyjna nt. oceny XIII szczytu OJA na Mauritiusie w dn. 2–5 lipca 1976 r., 24 VII 1976 r.

⁴³ *Ibidem*, 1976 sygn. 9/81 w. 8 ogólne b.p., Notatka informacyjna MSZ o wizycie w Polsce delegacji Komitetu Wyzwoleńczego OJA, 12 IX 1976 r.

XIV szczyt OJA obradował 2–5 lipca 1977 r. w Libreville, stolicy Gabonu. Wzięło w nim udział 29 szefów państw i rządów. Nie uczestniczył Benin, oskarżający gospodarzy o udział w przygotowaniach do inwazji na Kotonu w styczniu 1977 r. Mobutu wykorzystał spotkanie do ataków na ZSRS i inne państwa socjalistyczne. Delegacja Angoli sprzeciwiła się jednak poglądom o eksporcie rewolucji przez Moskwę⁴⁴. Omawiano także spory między państwami: Sudanu z Etiopią, Etiopii z Somalią, Czadu z Libią i Somalii z Kenią, a także problem Sahary Zachodniej. Potępiono ingerencję w sprawy afrykańskie mocarstw spoza kontynentu – Francji, USA i Wielkiej Brytanii. Wezwano do pomocy Mozambikowi. Ponadto państwa „postępowe” doprowadziły do uznania Frontu Patriotycznego Zimbabwe, wsparcia dla Mozambiku i poparcia idei ojczyzny dla Palestyńczyków⁴⁵.

W warszawskim archiwum MSZ nie zachowały się dokumenty dotyczące OJA w 1978 r., w tym XV szczytu Organizacji, który miał miejsce w Chartumie. Dysponujemy natomiast źródłami poświęconymi XVI sesji szefów państw OJA w Monrovi, która według polskich dyplomatów miała spokojny charakter, gdyż starano się na niej unikać konfrontacji. Jej przebieg przedstawili dyplomaci polscy pracujący w Konakry na podstawie relacji dyplomatów z Tanzanii i Gwinei. Potępiono stanowiska dyplomacji państw zachodnich w sprawie krajów południowej części Afryki, podkreślając uznanie dla Frontu Patriotycznego jako jedynej reprezentanta ludności Zimbabwe. Omawiano kwestię rozwoju gospodarczego kontynentu do 2000 r. w kontekście znaczącego wzrostu liczby ludności. Nierozstrzygnięta pozostała kwestia powołania sił międzyafrykańskich⁴⁶.

KRYZYS IDEI JEDNOŚCI AFRYKAŃSKIEJ

W kwietniu 1980 r., podczas przewrotu w Liberii, zamordowany został ówczesny przewodniczący Organizacji, prezydent tego kraju William R. Tolbert, co wprowadziło niepokój konserwatywnych przywódców i nieporozumienia formalne na tle wyboru jego następcy. Sytuację miał ustabilizować kolejny szczyt OJA, który odbył się 1–4 lipca tego roku we Freetown, stolicy Sierra Leone. Wzięło w nim udział 14 prezydentów oraz 8 premierów i szefów MSZ. W jego trakcie nie udało się rozwiązać żadnego z afrykańskich konfliktów. W opinii autorów notatki, 40 rezolucji przyjętych przez przedstawicieli państw członkowskich uznano za formalne lub dające wyraz bezsilności wobec współczesnych problemów kontynentu. W dodatku spór o Saharę Zachodnią o mało nie doprowadził do rozpadu OJA. Nie udało się także uzyskać rozwiązania konfliktów w Czadzie i tzw. Rogu Afryki. W dokumentach końcowych uczestnicy obrad unikali angażowania się w spory między mocarstwami⁴⁷.

⁴⁴ *Ibidem*, 1977 sygn. 13/81 w. 11, b.p., Szyfrogram nr 448/III z Luandy, 12 VII 1977 r.

⁴⁵ *Ibidem*, 1977 sygn. 13/81 w. 11, b.p., Notatka informacyjna nt. Konferencji Organizacji Jedności Afrykańskiej w Libreville, 18 VII 1977 r.

⁴⁶ *Ibidem*, 1979 sygn. 23/85 w. 10 ogólne 1, b.p., Notatka Ambasady PRL w Conakry z rozmowy z Dyrektorem MSZ do spraw politycznych Bengali Dabe (członkiem delegacji gwinejskiej na XVI sesji OJA), 10 VIII 1979 r.; Notatka z rozmowy z Ambasadorem Tanzanii – Ndungu Frank Mbwana członkiem delegacji tanzańskiej na XVI Sesji szefów państw afrykańskich OJA, 17 VIII 1979 r.

⁴⁷ *Ibidem*, 1980 sygn. 25/85 w. 10 ogólne, b.p., Notatka Departamentu V nt. XVII Szczytu OJA, 23 VII 1980 r.

W 1982 r. po raz pierwszy nie odbył się szczyt OJA, planowany na 5 sierpnia tego roku, ani sesja Rady Ministerialnej, oficjalnie z powodu braku kworum 34 państw członkowskich. Gospodarzem szczytu miała być Libia. Jak informował ambasador PRL w Addis Abebie, o jego niepowodzenie oskarżany był sam Muammar Kaddafi. Organizacja zarzucała mu brak elastyczności w sprawie konfliktów w Czadzie i Saharze Zachodniej, a szczególnie zaniepokojenie Afrykanów wzbudziło jego wystąpienie z pomysłem rewizji granic na kontynencie⁴⁸. Z kolei, jak informował ambasador Polski w Hawanie, w ocenie kubańskiego MSZ za niepowodzeniem spotkań stały Stany Zjednoczone i były metropolie kolonialne, działające na rzecz bojkotu Libii⁴⁹. Dlatego fakt, że szczyt nie doszedł do skutku, uznano za sukces USA i Zachodu⁵⁰.

Na 1983 r. przypadało dwudziestolecie OJA. Podczas narady ambasadorów państw socjalistycznych w Addis Abebie przyjęto polską sugestię wykorzystania rocznicy do działań propagandowych – wysłania listów gratulacyjnych i wspomnienia rocznicy w środkach masowego przekazu. Dyplomaci, biorąc pod uwagę skalę napięć między członkami organizacji, uznali, że nie można nawet prognozować ewentualnych politycznych rezultatów najbliższego spotkania na najwyższym szczeblu⁵¹.

Po fiasku szczytu w Trypolisie, na miejsce rocznicowego spotkania przywódców wybrano ponownie stolicę Etiopii. W ocenie dyplomatów PRL, problemem był kryzys w OJA, spowodowany głównie sporem o uznanie Arabskiej Saharyjskiej Republiki Demokratycznej (Sahary Zachodniej). Zrobiło to 26 państw, a za inspiratorów tego kroku uznano Libię i Algierię. W rezultacie Sahara Zachodnia wycofała się z obrad, co uznano za ustępstwo ze strony państw „postępowych”. Podczas XIX szczytu OJA w Addis Abebie przyjęto kilka rezolucji. Pierwsza dotyczyła sytuacji w RPA i jej destabilizującego wpływu na południową część kontynentu. W kolejnej wezwano Maroko do podjęcia rozmów z Ludowym Frontem Wyzwolenia Sakiji al-Hamry i Río de Oro – POLISARIO (hiszp. Frente Popular para la Liberación de Saguia el Hamra y Río de Oro)⁵². Potwierdzono także jednomyślne stanowisko w sprawie Namibii, odrzucając amerykańską opinię w odniesieniu do wycofania wojsk kubańskich z Angoli⁵³. Przewodnictwo w organizacji przejął etiopski przywódca Mengistu Hajle Mariam. Pośród przyjętych dokumentów żaden nie dotyczył forsowanych przez państwa socjalistyczne postulatów dotyczących rozbrojenia i pokoju. Mimo to polscy dyplomaci wskazywali na elementy pozytywne, za które uznali przełamanie kryzysu i wzrost świadomości przywódców afrykańskich w kwestii korzyści płynących ze wspólnego działania. W ich opinii wyniki XIX konferencji OJA świadczyły o przełamaniu kryzysu Organizacji⁵⁴.

⁴⁸ *Ibidem*, 1981 sygn. 24/86 w. 4 tajne, b.p., Szyfrogram nr 2865/IV z Addis Abeby, 30 XI 1982 r.

⁴⁹ *Ibidem*, 1981 sygn. 24/86 w. 4 tajne, b.p., Szyfrogram nr 2111/III z Hawany, 20 VIII 1982 r.

⁵⁰ *Ibidem*, 1981 sygn. 24/86 w. 4 tajne, b.p., Notatka informacyjna Departamentu V nt. niepowodzenia XIX szczytu OJA w Trypolisie, 12 VIII 1982 r.

⁵¹ *Ibidem*, 1981 sygn. 24/86 w. 4 tajne, b.p., Szyfrogram nr 2310/II z Addis Abeby, 13 V 1983 r.

⁵² *Ibidem*, 1981 sygn. 24/86 w. 4 tajne, b.p., Notatka Ambasady PRL w Rabacie nt. XIX Szczytu Organizacji Jedności Afrykańskiej, 17 VI 1983 r.

⁵³ *Ibidem*, 1981 sygn. 24/86 w. 4 tajne, b.p., Notatka Ambasady PRL w Moskwie nt. radzieckiej oceny XIX konferencji „na szczycie” OJA (Addis Abeba 6–12.06.1983 r.), 28 VI 1983 r.

⁵⁴ *Ibidem*, 1981 sygn. 24/86 w. 4 tajne, b.p., Notatka informacyjna Departamentu V o wynikach sesji OJA w Addis Abebie, 16 VI 1983 r.

Kolejne szczyty w latach osiemdziesiątych odbyły się również w Addis Abebie. Niestety, jedyne informacje na ich temat można znaleźć w corocznych raportach politycznych polskiej ambasady w Etiopii. W zbiorach zespołu Departamentu V w Archiwum MSZ nie zachowały się odrębne opracowania dotyczące omawianej problematyki. Sytuacja ta mogła wynikać z ograniczeń kadrowych spowodowanych oszczędnościami, które dotknęły polskie placówki dyplomatyczne w Afryce. W 1984 r. w raporcie stwierdzono, że etiopskie przewodnictwo w OJA oceniano w Afryce bardzo pozytywnie, ponieważ Mengistu udało się zjednoczyć polityków afrykańskich, choć dotychczas trudno było o jakikolwiek kompromis. Szczególnie doceniono jego zaangażowanie w sprawy kontynentu wobec wciąż narastających problemów wewnętrznych⁵⁵. W kolejnych latach enigmatycznie zauważono jedynie, że Addis Abeba stała się salonem politycznym Afryki, potwierdzając znaczenie Etiopii w OJA⁵⁶.

Jedynym zachowanym w analizowanym zasobie pogłębionym opracowaniem dotyczącym omawianej tematyki jest tekst pracownika Zakładu Krajów Rozwijających się Polskiego Instytutu Stosunków Międzynarodowych Marka J. Malinowskiego pt. *Przemiany programowe w OJA z grudnia 1985 r.*⁵⁷ Autor przeanalizował przyczyny kryzysu koncepcji jedności afrykańskiej, stawiając tezę, że idei tej, w rozumieniu założycieli Organizacji, nie udało się wcielić w życie z powodu różnic interpretacyjnych oraz chęci umocnienia poszczególnych państw kontynentu. Z tych samych przyczyn upadł pomysł budowy Stanów Zjednoczonych Afryki. Po pierwszych latach, gdy dominowały problemy polityczne, udało się częściowo przesunąć środek ciężkości działań OJA na kwestie związane z budowaniem jedności gospodarczej, co jednak nie postępowało w zakładanym tempie. Zmiana ta była również związana z pojawieniem się koncepcji Nowego Ładu Ekonomicznego. Temat ten omawiano na szczytach w Monrovi (1979) oraz w Nairobi (1981). Na rocznicowym szczycie w Addis Abebie sekretarz generalny wezwał do budowy Afrykańskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Jednak na kolejnym mówiono już o „katastrofalnej sytuacji gospodarczej kontynentu”. Problemowi temu poświęcono całą konferencję na szczycie w lipcu 1985 r. Podjęto na niej decyzje o utworzeniu Afrykańskiej Wspólnoty Ekonomicznej i Afrykańskiego Funduszu Walutowego. Nie wiadomo, czy to opracowanie było przedmiotem analizy w departamencie.

PODSUMOWANIE

Materiały wytworzone przez Departament V i Departament II MSZ w omawianym okresie, pozostające do dzisiaj w zasobach Archiwum MSZ, dotyczące funkcjonowania OJA, miały w większości przypadków charakter notatek, sporządzonych przez pracowni-

⁵⁵ *Ibidem*, 1984 sygn. 55/86 w. 5, b.p., Raport polityczny Ambasady PRL w Addis Abebie za 1984 r., 14 XII 1984 r.

⁵⁶ *Ibidem*, 1985 sygn. 18/88 w. 4, b.p., Raport polityczny Ambasady PRL w Addis Abebie za 1985 r., 10 XII 1985 r.; AMSZ, Departament II, 1986 sygn. 35/89 w. 4, b.p., Raport polityczny Ambasady PRL w Addis Abebie za 1986 r., 26 XI 1986 r.

⁵⁷ AMSZ, Departament II, 1986 sygn. 35/89 w. 7, b.p., Opracowanie Marka J. Malinowskiego z Zakładu Krajów Rozwijających się PISM pt. „Przemiany programowe OJA”.

ków polskich placówek dyplomatycznych w państwach afrykańskich będących gospodarzami corocznych szczytów. Pojawiają się również notatki lub korespondencja szyfrowa, zawierająca omówienie stanowisk i opinii poszczególnych krajów w odniesieniu do konkretnych problemów lub całości spotkań na najwyższym szczeblu, sporządzane najczęściej na podstawie rozmów z miejscowymi dyplomatami lub urzędnikami.

Podział prac konferencji OJA na trzy etapy: posiedzenia Rady Ministrów, sesję szefów państw oraz roboczą sesję podsumowującą, sprawiał, że w niektórych latach dyplomaci przygotowywali odrębne notatki dotyczące każdego etapu z osobna. Oddzielnie, choć nieregularnie, relacjonowano również posiedzenia Komitetu Koordynacyjnego Ruchów Narodowowyzwoleńczych. Zainteresowanie jego działalnością należy tłumaczyć chęcią bieżącego monitorowania aktywności organizacji wyzwolenczych na kontynencie oraz stanowiska politycznego OJA i jej poszczególnych członków wobec nich. Znamienne jest, że właśnie delegaci Komitetu byli jedynymi przedstawicielami Organizacji, którzy odwiedzili Polskę w latach 1963–1989. Wizyta ta wymaga odrębnego opracowania.

W większości dokumentów brakuje samodzielnych ocen opisywanych wydarzeń czy procesów, stąd należy uznać je raczej za relacje, nierzadko niewykraczające poza informacje prasowe, niż za analizy. Znacząca większość z nich dotyczy lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, kiedy trwał jeszcze proces dekolonizacji, a w MSZ postrzegano Afrykę jako ważny obszar potencjalnej rywalizacji międzyblokowej i budowy oraz umacniania wpływów ideologicznych, politycznych i gospodarczych państw socjalistycznych. W następnej dekadzie widać wyraźny spadek zainteresowania działalnością OJA, spowodowany kryzysem w Polsce oraz pogłębiającą się stagnacją procesów integracyjnych w Afryce, wynikającą z rosnących problemów społeczno-gospodarczych kontynentu.

Ograniczone zainteresowanie polskiego MSZ działalnością OJA wynikało również z wyraźnego pierwszeństwa, jakie dawano stosunkom bilateralnym z państwami afrykańskimi, oraz ograniczoną liczbą dyplomatów i pracowników Departamentu, zwłaszcza w latach osiemdziesiątych, kiedy to z powodów finansowych dokonano wspomnianej redukcji etatów placówek dyplomatycznych.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych

Departament V, Departament II

Dokumenty publikowane

Komunikat o Naradzie przedstawicieli partii komunistycznych i robotniczych, „Problemy Pokoju i Socjalizmu” 1960, nr 12.

OPRACOWANIA

- Adi H., *Pan-Africanism. A History*, London 2018.
- Deska D., *Instytucjonalizacja regionalizmu afrykańskiego od OJA do Unii Afrykańskiej* [w:] *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. W. Lizak, J.J. Milewski, Warszawa 2002.
- Gemechu D., *Stosunki polsko-etiopskie. Zarys problematyki*, „Forum Politologiczne” 2006, t. 3.
- Kaczyński B., *Organizacja Jedności Afrykańskiej: charakter i działalność*, Warszawa 1976.
- Kenig M.M., *Organizacja Jedności Afrykańskiej*, Warszawa 1977.
- Knopek J., *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013.
- Lizak W., *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Warszawa 2012.
- Malinowski M.J., *Ideologie afrykańskie 1945–1985*, Wrocław 1986.
- Ndiaye B., *Od Organizacji Jedności Afrykańskiej do Unii Afrykańskiej*, „Forum Politologiczne” 2004, t. 1.
- Polus A., *Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989*, „Politeja” 2016, nr 42.
- Sosnowski L., *Organizacja Jedności Afrykańskiej 1963–1977. Studium prawno-międzynarodowe*, Kraków 1977.
- Urbański F., *Polska Rzeczpospolita Ludowa wobec konfliktu w Biafrze 1967–1970*, „Vade Nobiscum” 2019, t. 20.
- Zajac J., Zięba R., *Polska w stosunkach międzynarodowych*, Toruń 2009.
- Żukowski A., *Polsko-południowoafrykańskie stosunki polityczne*, Olsztyn 1998.

Percepcja Organizacji Jedności Afrykańskiej w świetle zachowanych dokumentów Departamentu V i Departamentu II MSZ PRL z lat 1963–1989

Celem artykułu jest analiza dokumentów dotyczących Organizacji Jedności Afrykańskiej powstałych w Departamencie V i Departamencie II MSZ PRL w latach 1963–1989. Polscy dyplomaci od utworzenia OJA monitorowali działalność tej organizacji w kontekście przemian zachodzących na kontynencie afrykańskim. Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte były okresem nadziei na intensywny rozwój integracji afrykańskiej i relacji nowo powstałych państw z krajami socjalistycznymi. Polska, podobnie jak inne kraje socjalistyczne, z ZSRS na czele, postrzegała Afrykę jako obszar rywalizacji z blokiem zachodnim. Zainteresowanie polskich dyplomatów OJA i Afryką znacząco spadło w latach osiemdziesiątych w związku z kryzysem polityczno-gospodarczym w Polsce oraz problemami społeczno-gospodarczymi na Czarnym Lądzie.

SŁOWA KLUCZOWE

Organizacja Jedności Afrykańskiej, polityka zagraniczna Polski, stosunki polsko-afrykańskie, Polska Rzeczpospolita Ludowa, panafricanizm

The Perception of the Organisation of African Unity in the Light of Extant Documents of Department V and Department II of the Polish Ministry of Foreign Affairs from 1963–1989

The aim of the article is to analyse documents concerning the Organisation of African Unity that were created in Department V and Department II of the Ministry of Foreign Affairs of the Polish People's Republic in the years 1963–1989. Polish diplomats, since the creation of the OAU, were monitoring the organization's activities in the context of changes taking place on the African continent. The 1960s and 1970s were a period of hope for the intensive development of African integration and relations between the newly established states and socialist countries. Poland, like other socialist countries, with the USSR at the forefront, perceived Africa as an area of a two-bloc rivalry with Western countries. The interest of Polish diplomats in the OAU and Africa decreased significantly in the 1980s due to the political and economic crisis in Poland and the socio-economic problems on the African continent.

KEYWORDS

Organization of African Unity, Polish foreign policy, Polish-African relations, Polish People's Republic, Pan-Africanism

FILIP URBAŃSKI – absolwent studiów w zakresie stosunków międzynarodowych w ramach MISH (2015) oraz białorusistyki na Uniwersytecie Warszawskim (2018 r.), doktorant na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych tej uczelni. Zainteresowania badawcze: polityka zagraniczna Polski, stosunki polsko-afrykańskie, stosunki polsko-białoruskie, stosunki Polski z państwami Europy Wschodniej, historia najnowsza.

FILIP URBAŃSKI – graduate in international relations in Inter-area Individual studies (MISH) (2015) and Belarusian studies at the University of Warsaw (2018). Currently a doctoral student at the Faculty of Political Science and International Studies at the University of Warsaw. Research interests: Polish foreign policy, Polish-African relations, Polish-Belarusian relations, Polish relations with Eastern European countries, recent history.